

אוניברסיטת בר-אילן

נכונות תלמידים בעלי מוגבלות שכלית לפנות לעזרה

בעקבות אלימות: הקשר בין זמינות גורם העזרה

ותפיסתו כבעל יכולת לעזור לבין פניה לעזרה

אביבית לוי

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך בבית-הספר
לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן

תשע"ה

רמת גן

תקציר

אלימות בבתי ספר מאיימת על ביטחונם של תלמידים ומורים ופוגעת במעשה החינוכי. חוקרים רבים מדגישים את ההשלכות השליליות שלה על ה-well-being הגופני והרגשי של התלמידים (Felix, Furlong, & Austin, 2009) וכן על התהליך הפדגוגי כולו (Kracke & Hahn, 2008), כאשר גם תלמידים אשר אינם מעורבים ישירות במקרי האלימות סובלים מהתוצאות השליליות (Henry, 2000). בעוד נושא האלימות בבתי הספר נחקר רבות, ישנם מעט מחקרים העוסקים בנושא זה במסגרות החינוך המיוחד (למשל: Flynt & Bryen, Carey, & Frantz, 2003; Morton, 2004; Reiter, Bryen, & Shachar, 2007). ממחקרים אלו עולה כי, אנשים בעלי מוגבלויות שונות כדוגמת מוגבלות שכלית והפרעות תקשורת, סובלים יותר מאלימות בהשוואה לאוכלוסייה עם התפתחות תקינה (Bryen et al., 2003; Reiter et al., 2007).

המחקר הנוכחי מתמקד בתלמידים בעלי מוגבלות שכלית. מטרת המחקר היתה לבחון את האופן בו תלמידים בעלי מוגבלות שכלית הלומדים במסגרות של החינוך המיוחד מתמודדים עם אלימות בכלל ונכונותם לפנות לעזרה בפרט בעת מקרי אלימות: מילולית, פיזית וחברתית. נציין כי מחקרים קודמים שנערכו בקרב תלמידים בחינוך הכללי מצביעים על שיעור נמוך של תלמידים הפונים לעזרה. זאת למרות העובדה שפניה לעזרה במקרה כזה עשויה לקדם את רווחתו של התלמיד. נציין כי בקרב אלו אשר פונים לעזרה עולה כי ישנה העדפה לפנות קודם לקבוצת השווים, לאחר מכן להורים ורק לבסוף, לפנות לגורמים פורמאליים (יבלון, 2003).

השערות המחקר עסקו בקשר שבין הנכונות לפנות לעזרה לבין תפיסת התלמיד את הגורם המסייע כבעל יכולת לעזור ותפיסת התלמיד את הגורם המסייע כזמין. במחקר השתתפו 50 תלמידים בעלי מוגבלות שכלית, מתוכם 23 בנים (46%) ו- 27 בנות (54%). טווח הגילאים במדגם היה בין 10-21, הגיל הממוצע 15.02. מממצאי המחקר עלה כי קיימת שכיחות גבוהה של אלימות בבתי הספר לחינוך מיוחד. נמצא כי אחוז הפונים לעזרה גבוה מאחוז התלמידים שאינם פונים לעזרה. בנוסף, נמצא כי הפנייה לעזרה אינה תלויה באופי האלימות כך שנצפתה פנייה לעזרה בעקבות כל שלושת סוגי האלימות: מילולית, פיזית וחברתית. כמו כן, נמצא כי אחוז הפונים הגדול ביותר לעזרה, בעקבות כל סוגי האלימות היה למחנך/ת הכיתה, אחר כך לבת שירותו סייעת ולבסוף ליועצות. בבדיקת הקשר שבין תפיסת הגורם המסייע כבעל יכולת לעזור וכזמין לבין נכונותו לפנות לעזרה נמצא כי תלמידים התופסים את הגורם המסייע כבעל

יכולת לעזור וכזמין, מביעים נכונות גבוהה יותר לפנות לעזרה לעומת תלמידים אשר אינם תופסים את הגורם המסייע כבעל יכולת לעזור וכזמין. בנוסף, נמצא כי קיים קשר חיובי בין מידת הזמינות של הגורם המסייע לבין תפיסתו כבעל יכולת לעזור, למעט במקרה אלימות חברתית. כמו כן, נבחנו הבדלים במידת הפנייה לעזרה בעקבות אלימות מילולית, פיזית וחברתית ביחס למשתנים גיל ומגדר. נמצא כי הגיל הממוצע של הפונים לעזרה במקרה אלימות מילולית הינו נמוך באופן מובהק מגילם של התלמידים אשר לא פנו לעזרה. לעומת זאת, במקרי אלימות פיזית וחברתית לא ניכרו הבדלי גיל בין הפונים לעזרה לבין אלו אשר אינם פנו לעזרה. מבחינת בדיקת הקשר שבין מגדר לבין מידת הפנייה לעזרה בעקבות אלימות, לא נצפו הבדלים בין בנים לבנות בנטייה לפנות לעזרה בכל אחד מסוגי האלימות השונים.

מסיכום ממצאי המחקר עולה כי, מבחינה תיאורטית, תרומתם של תפיסת היכולת לסייע וזמינות הגורם המסייע, עשויים לשפר את שיעורי הפנייה לעזרה בקרב תלמידים. מבחינה יישומית, עולה כי יש מקום להעצים את תפקיד היועץ החינוכי וכי ישנה חשיבות רבה לתפקידו של מחנך הכיתה. חשיבות נוספת ניתנה גם לסייעות ולבנות השירות. ביכולתם של ממצאים אלו לתרום להבנת הפוטנציאל הטמון בכל אחד מגורמי הסיוע ובהעצמתם במערכת החינוך. גם למורה האחר, במחקר הנוכחי, ניתנה חשיבות בעת הפנייה לעזרה אך עם זאת, נראה כי יש מקום להמשיך ולבחון את תרומתם של המורים האחרים ולבדוק כיצד ניתן להופכם לגורמי עזרה זמינים ומשמעותיים יותר.